нагрузку, а "інфармацыя" – выконвае ўдакладняючую функцыю. Адсюль вынікае, што інфармацыйная культура спецыяліста – гэта тая частка яго агульнай культуры, якая мае дачыненне да інфармацыі і звязана з уменнем яе стварэння, эфектыўнага пошуку, успрымання, апрацоўкі і выкарыстання. Можна сказаць, што інфармацыйная культура спецыяліста ўяўляе сабой інфармацыйны светапогляд і спосаб жыццядзейнасці спецыяліста ў інфармацыйным грамадстве, а таксама веды, уменні і навыкі аперыравання інфармацыяй, што ў сукупнасці садзейнічае развіццю прафесійнай дзейнасці, прафесійнаму станаўленню і ўдасканальванню.

Нягледзячы на існаванне разнастайных поглядаў на асобныя бакі інфармацыйнай культуры спецыялістаў, можна прасачыць дзве пазіцыі сярод большасці пунктаў гледжання. Так, пры аналізе інфармацыйнай культуры спецыяліста даследуюцца, па-першае, веды, якімі ён павінен валодаць, па -другое, якасныя характарыстыкі асобы. Неабходна заўважыць, што канкрэтная прафесійная дзейнасць прад'яўляе пэўныя патрабаванні да зместу інфармацыйнай культуры спецыялістаў, да ведаў, уменняў, навыкаў і асабістых якасцей, неабходных ім.

Інфармацыйная культура праяўляецца праз інфармацыйныя паводзіны асобы, пад якімі звычайна разумеюць стварэнне, улік, распаўсюджванне і набыццё інфармацыі, а таксама яе выкарыстанне і рэакцыю людзей на спажытую інфармацыю [2, с. 60; 3, с. 132]. Аналіз паводзінаў чалавека ў інфармацыйнай прасторы дазваляе выявіць наступныя элементы гэтага працэсу: 1) усведамленне патрэбы ў інфармацыі і фармуляванне інфармацыйнай мэты; 2) пошук неабходных інфармацыйных рэсурсаў; 3) ацэнка дакладнасці набытай інфармацыі; 4) выкарыстанне інфармацыйных рэсурсаў [4, с. 28].

Калі браць пад увагу элементы інфармацыйных паводзін асобы, можна вылучыць такія кампаненты інфармацыйнай культуры спецыялістаў, як крытычнае асэнсаванне ўласнай інфармаванасці па пэўнай праблеме, наяўнасць унутранай патрэбы ў пошуку дадатковай інфармацыі, уменне адэкватна фармуляваць сваю інфармацыйную зацікаўленасць; арыентацыя ў інфармацыйных рэсурсах, эфектыўнае ажыццяўленне пошуку неабходных ведаў ў розных інфармацыйна-пошукавых сістэмах; наяўнасць навыкаў успрымання, апрацоўкі і пераўтварэння інфармацыі; яе выкарыстанне ў практычнай дзейнасці і ўменне прымяняць творчае рашэнне ва ўмовах узнікнення праблемнай сітуацыі.

Інфармацыйная культура спецыялістаў характарызуецца даволі складанай структурай, якая ўключае розныя элементы. Так, можна вылучыць такія яе аспекты, як светапоглядны (уключае ўсведамленне сутнасці з'яў, законаў і заканамернасцей распаўсюджвання інфармацыі ў грамадстве, асэнсоўванне яе ролі ў кантэксце культуры), маральны (перашкаджае сацыяльна-дэструктыўным мэтам вытворчасці і выкарыстання інфармацыі), інфармацыйна-прававы (рэгулюе інфармацыйна-прававую дзейнасць спецыяліста), бібліяграфічны (падразумявае рэгуляванне, арганізацыю і ўпарадкаванне інфармацыі аб дакументах, якія далучаюцца да інфармацыйнага поля суб'екта), псіхалагічны (прадугледжвае выпрацоўку аптымальнай рэакцыі на новую інфармацыю, фармаванне ўменняў дзейнічаць ва ўмовах яе дэфіцыту і празмернасці), камунікатыўны (увасабляе культуру перадачы інфармацыі), лексічны (садзейнічае ўдасканальванню мовы пісьма, разуменню і выкарыстанню аўтарскага тэксту), інтэлектуальны (спрыяе ажыццяўленню навуковых даследаванняў, выпрацоўцы ўменняў працаваць з крыніцамі інфармацыі і афармляць атрыманыя вынікі), інфармацыйна-тэхналагічны (садзейнічае выкарыстанню сучасных інфармацыйных тэхналогій) і г. д. Усе гэтыя кампаненты інфармацыйнай культуры ўзаемазвязаны паміж сабой і павінны складаць у сукупнасці адно цэлае.

Такім чынам, інфармацыйная культура спецыялістаў уяўляе сабой даволі складаную з'яву. Яна ўключае не толькі тэарэтычныя веды і практычныя навыкі і ўменні аперыравання інфармацыяй, але і інфармацыйны светапогляд, які садзейнічае ўсведамленню спецыялістам свайго месца і ролі ў інфармацыйным грамадстве.

Багацце інфармацыйнай культуры спецыяліста з'яўляецца паказчыкам інтэлектуальных уменняў, эмацыянальнага стану і валявых намаганняў асобы. І чым вышэй яе ўзровень, тым больш гарантый правільнасці рашэнняў, якія прымае спецыяліст. Высокі ўзровень інфармацыйнай культуры спецыялістаў садзейнічае рэалізацыі іх творчага патэнцыялу, росту прафесійнага майстэрства і ў значнай ступені вызначае поспех прафесійнай дзейнасці.

Літаратура:

1. Бойко О.О. Информационная культура как компонент инновационной профессиональной деятельности / О.О. Бойко, Л.Н. Хуторская // III Академические чтения "Образование и наука на рубеже XXI века: проблемы и перспективы развития": Тез. докл. – Мн., 1997. – С. 131 – 132.

2. Брежнева В.В. От изучения потребностей к комплексному исследованию информационного поведения специалистов / В.В.Брежнева, В.А.Минкина // Информатизация и проблемы гуманитарного образования: Междунар. науч. конф., Краснодар – Новороссийск, 14–15 сент. 1995 г.: Тез. докл. – Краснодар, 1995. – С. 59 – 61.

3. Гаврилова Н.В. Формирование информационного поведения личности: гуманитарные проблемы // Итоги XX века: Гуманизация образования – проблемы и перспективы: Междунар. науч.-метод. конф., Витебск, 19 – 20 мая 1998 г.: Сб. науч. докл. – Витебск, 1998. – Ч.2. – С. 128 – 132.

4. Каширина Е.В. Информационная культура личности // Библиотечное дело – 2000: Проблемы формирования открытого информац. о – ва: Пятая междунар. науч. конф., Москва, 25 – 26 апр. 2000 г.: Тез. докл.: В 2 ч. – М., 2000. – Ч. 1. – С. 27 – 28.

© В. У. Рогачова, 2003

САЦЫЯКУЛЬТУРНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ ЯК СРОДАК ЭМАЦЫЯНАЛЬНАГА РАЗВІЦЦЯ АСОБЫ

На мяжы апошніх стагоддзяў радыкальна змяняецца змест, дынаміка і механізмы сацыялізацыі чалавека. Гэта абумоўлена глыбокімі зрухамі, якія адбываюцца ў эканамічнай, сацыяльнай і культурнай сферах грамадства, якое знаходзіцца ў стадыі трансфармацыі. Складанасць сітуацыі, непрадказнасць яе развіцця аказвае значнае ўздзеянне на працэс станаўлення асобы, павялічвае трывожнасць, эмацыянальную напружаннасць не толькі дарослых, але і дзяцей, фармаванне асобы якіх адбываецца ў крызісным грамадстве. Таму вывучэнне адзначаных тэндэнцый у грамадскім жыцці і адэкватнае іх адлюстра-

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ванне ў працэсе выхавання падрастаючых пакаленняў з'яўляецца неадкладнай задачай педагагічнай навукі.

У педагагічнай тэорыі і практыцы сацыякультурная дзейнасць традыцыйна разглядалася як разнавіднасць пазашкольнай працы з дзецьмі ў вольны час. Але сення, калі змяняюцца многія погляды на педагогіку, на яе магчымасці ў цэласным развіцці асобы, змяніліся адносіны і да сацыякультурнай дзейнасці як моцнага сродка мэтанакіраванага ўздзеяння на працэс развіцця чалавека, удакладніліся яе мэты і накірункі. Змястоўны аспект пазашкольнай педагагічнай дзейнасці сення значна пашыраны, што з'яўляецца адлюстраваннем аб'ектыўных працэсаў у рэфармуючымся грамадстве. Акрамя развівальнай функцыі вольнага часу, у сферу яе дзейнасці уключаны і такія накірункі, як прафілактыка і карэкцыя з'яў дэзадаптацыі ў паводзінах асобы, праца з дзецьмі, якія маюць адхіленні ад нормы ў развіцці, работа з адоранай моладдзю і інш. Па сваей сутнасці гэтая сфера набывае формы сацыяльна-педагагічнай дзейнасці, якая разгортваецца ў дзіцячых грамадскіх аб'яднаннях і арганізацыях. Ва ўстановах дасуга, у месцах летняга адпачынку асноўнай мэтай яе становіцца сацыяльнае выхаванне і карэкцыйная работа з дзецьмі сродкамі мастацка-творчай дзейнасці.

Як сведчаць даследаванні вучоных, адным з найбольш негатыўна ўплываючых фактараў на працэс развіцця дзіцяці з'яўляецца страта каштоўнасці самой асобы дзіцяці, яе уніфікацыя ў працэсе разнастайных "вучэбна-выхаваучых мерапрыемстваў". Патрэбнасць у абароне, увазе, любові, якія ствараюць базу для спрыяльнага развіцця асобы дзіцяці, сутыкаецца з абязлічанасцю, усеагульнасцю выхавання, дзе не застаецца месца для непаўторнай існасці кожнага маленькага чалавека. Гэтыя абставіны дэструктыўна ўздзейнічаюць на працэс развіцця асобы, ствараюць сур'езную эмацыянальную напружанасць.

Аб значным уздзеянні эмоцый на развіцце чалавека сведчаць шматлікія навуковыя даследаванні (Анохін П.К., Вілюнас В.К., Дадонаў Б.І., Ізард К.Э., Якабсон П.М. і інш.).

Эмоцыі з'яўляюцца адным з вядучых псіхічных працэсаў, на якім трымаюцца паводзіны чалавека. Яны актывізуюць і арганізуюць яго імкненні і дзеянні. Эмоцыі аказваюць непасрэдны ўплыў на перцэптыўныя працэсы, фільтруюць інфармацыю, якую чалавек атрымлівае пры дапамозе органаў пачуццяў, актыўна ўмешваюцца ў працэс яе далейшай апрацоўкі. Яны заўседы "ацэньваюць", "афарбоўваюць" змест атрымліваемай інфармацыі – адчутае, успрынятае, выкладзенае, мыслімае і гэтак далей.

Галоўнае функцыянальнае прызначэнне эмоцый чалавека заключаецца ў выдзяленні ў вобразе навакольнага свету асобасна значных элементаў і пабуджэнне суб'екта да дзейнасці ў адносінах да гэтых аб'ектаў [5].

У рэальным педагагічным працэсе, які ахоплівае сення ўсе звёны сістэмы адукацыі і выхавання, вялікае значэнне надаецца развіццю кагнітыўных працэсаў: увазе, памяці, лагічнаму мысленню. Аднак вельмі часта аказваецца, што за адставаннем развіцця разумовых здольнасцяў хаваюцца парушэнні цэласнага асобаснага развіцця, і ў тым ліку наяўнасць эмацыянальных адхіленняў (страхаў, гневу, агрэссіі і інш.) [1]. Вядома, што развітая эмацыянальная сфера дазваляе чалавеку больш глыбока пранікаць у сутнасць назіраемых працэсаў, успрымаць іх шматграннасць, бачыць адметнасць і, такім чынам, больш глыбока, эмацыянальна-вобразна пазнаваць свет.

З другога боку, несфармаванасць эмацыянальнай сферы ці яе дысгарманічнае развіцце, якое праяўляецца ў завышаным існаванні негатыўных эмацыянальных станаў (эмацыянальная дэпрывацыя, адчуванне пачуцця адзіноты, павялічаная трывожнасць, страх, нізкая, дэзгарманічная, скажоная самаацэнка, наяўнасць канфліктных міжасабовых адносін і інш.) [3] завужае поле яго пазнавальнай актыўнасці, абмяжоўвае прастору для самавыражэння асобы, для яго самарэалізацыі. Як вынік, эмацыянальныя парушэнні адмоўна ўплываюць на ўзаемаадносіны з бацькамі, настаўнікамі, равеснікамі, на актыўнасць ва ўсіх сферах яго жыццядзейнасці.

Значную актуальнасць гэтая праблема мае для дзяцей малодшага школьнага ўзросту, таму што гэты перыяд з'яўляецца найбольш адказным у псіхічным развіцці дзіцяці. У гэты час закладваюцца асновы ўсіх псіхічных уласцівасцяў і якасцяў асобы, пазнавальных працэсаў і відаў дзейнасці.

Асаблівасць псіхалогіі малодшага школьніка заключаецца ў тым, што ён яшчэ не ў стане ідэнтыфікаваць свае перажыванні, выявіць і зразумець прычыны, якія іх выклікаюць. На ўзнікненне цяжкасцяў дзіця часцей за ўсе адказвае эмацыянальнымі рэакцыямі – гневам, крыўдай, страхам, што можа прывесці да адчужанасці ад асяроддзя, звузіць прастору ўзаемадзеяння не толькі з аднагодкамі, але і з іншымі значнымі для паўнацэннага развіцця дзіцяці суб'ектамі сацыяльных адносін.

Таксама трэба ўлічваць, што гэты перыяд адзначаны буйным працэсам развіцця асобы і крызісам 6-7 год, калі для дзіцяці ўзнікае неабходнасць і звязаныя з ею цяжкасці прымання на сябе новых сацыяльных роляў у сувязі з пераходам з дзіцячага сада ў школу – праблемы адаптацыі да новых умоў, паспяховасці вучэбнай дзейнасці, разумення адказнасці і інш.

Малодшы школьны ўзрост – гэта час страты непасрэднасці, парушэння псіхічнай раўнавагі, няўстойлівага настрою. Таму зразумела, што наяўнасць негатыўных эмацыянальных станаў можа сур'езна ўзмацніць гэтыя праяўленні і не даць дзіцяці магчымасці самому паспяхова пераадолець гэты перыяд.

Практыка паказвае, што цяжкасці псіхічнага характару, якія ўзніклі як вынік наяўнасці адхіленняў у эмацыянальным развіцці, не знікаюць самі па сабе, дзякуючы ўзрасленню дзіцяці. Наадварот, тое, што не было своечасова знойдзена і выпраўлена, адыходзіць глыбока ва ўнутраны план асобы і далей здольна сур'езна адбівацца на псіхічным развіцці і паводзінах чалавека. У сувязі з гэтым набывае асобую значнасць праблема своечасовай педагагічнай карэкцыі негатыўных эмацыянальных станаў малодшых школьнікаў.

На сеняшні дзень існуе дастатковая колькасць метадаў і методык, якія накіраваны на гарманізацыю развіцця эмацыянальнай сферы дзяцей. Але, на наш прогляд, найбольш каштоўнымі і гуманнымі з іх з'яўляюцца тыя, што дапамагаюць вырашаць праблемы развіцця дзіцяці пры дапамозе яго ўласных рэсурсаў, выкарыстоўваючы яго асобасны патэнцыял.

Шырокі спектар магчымасцяў у гэтым плане ўтрымліваецца ў сацыякультурнай дзейнасці, якая ажыццяўляецца ў вольны час і характарызуецца свабодай выбару, разнастайнасцю відаў на базе агульнакультурных, мастацкіх, пазнавальных, палітычных, сацыяльных, бытавых, сямейных і іншых інтарэсаў дарослых, моладзі і дзяцей, і якая аперыруе рознымі сродкамі мастацтва [2]. Мастацтва ўяўляе сабой універсальны спосаб выражэння пачуццяў, настрояў, асобасных адносін і дасягнення самавыражэння. У гэты ж час яно з'яўляецца унікальным сродкам пазнання духоўнай спадчыны чалавецтва, прыгажосці і непаўторнасці навакольнага свету. Такім чынам, яно забяспечвае дыялектычнае адзінства біялагічнага і сацыяльнага ў развіцці асобы, што складае аснову яе цэласнага станаўлення. Уключэнне дзіцяці ў разнастайныя віды мастацка-творчай дзейнасці дазваляе не толькі не парушаць яго прыродную індывідуальнасць, але актыўна

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

выкарыстоўваць яе на карысць уласнага развіцця і, у першую чаргу, эмацыянальнай сферы.

Адна з асаблівасцяў малодшага школьніка заключаецца ў тым, што ў большасці выпадкаў яму цяжка вербалізаваць свае пачуцці і перажыванні. Яго мысленне больш вобразнае і канкрэтнае, чым у большасці дарослых. Таму свае адчуванні больш непасрэдна ён выражае ў працэсе творчай дзейнасці, але самастойна выбірае тыя сродкі і фарбы, якія найбольш адэкватны яго ўнутранаму стану, яго бачанню і асэнсаванню рэчаіснасці і сваіх зносін з ёю. Па тым, як дзіця праводзіць свой вольны час, можна судзіць аб узроўні яго інтэлектуальнага, эмацыянальнага развіцця і аб ступені яго псіхічнай сталасці.

Зыходзячы з таго, што мастацтва – сфера суб'ектыўная [4], якая адлюстроўвае не аб'ектыўную рэальнасць, а адносіны самой асобы да яе, можна выказаць меркаванне, што ўцягненне асобы малодшага школьніка ў розныя віды мастацка-творчай дзейнасці праз сістэму сацыякультурных устаноў дазваляе мэтанакіравана ўздзейнічаць на развіццё яго эмацыянальнай сферы. Пазітыўны ўплыў такой дзейнасці забяспечваецца шэрагам сутнасных характарыстык СКД.

1. Гуманістычная псіхалогія прызнае, што ядро чалавечай прыроды па сваёй сутнасці пазітыўнае і сам чалавек заўсёды імкнецца да самарэалізацыі. У працэсе назірання і ацэньвання свайго асабістага жыццёвага вопыту чалавек пазнае самаго сябе. Пры гэтым яго жыццёвы вопыт з'яўляецца неад'емнай часткай яго «Я» і лепш за ўсё можа быць вядомым толькі яму самому. Менавіта гэтыя аспекты выступаюць ядром для арганізацыі сацыякультурнай дзейнасці. Валодаючы шматлікай разнастайнасцю сродкаў, формаў і метадаў, яна дае магчымасць дзіцяці выбраць менавіта тыя, што дазволяць яму выразіць сябе, свае пачуцці ў спантаннай, ініцыяванай ім самім дзейнасці, у якой ён адчувае сябе больш камфортна.

2. СКД заснавана на добраахвотнасці і ініцыятыве самога дзіцяці, дае яму магчымасць свабоднага выбару, даверу ўласнаму «Я», дазваляе стаць суб'ектам дзейнасці, паўнапраўным яе ўдзельнікам. Удзел у такой дзейнасці фармуе пазітыўныя эмоцыі і задаволенасць сваімі дзеяннямі.

3. Шырокая прастора сацыякультурнай дзейнасці дазваляе дзіцяці праверыць свае магчымасці ў розных відах мастацка-творчага працэсу, што дапамагае адчуць усю паўнату эмацыянальных перажыванняў, фармуе пачуццё свабоды, якое з'яўляецца асновай пазітыўнага настрою.

4. СКД забяспечвае працэс творчай самарэалізацыі, якая вядзе да вызвалення ад забаронаў і жорсткіх правілаў, да вывучэння і прымання ўсіх старон сваёй асобы, таксама і не зусім прыемных.

Для паўнацэннага развіцця дзіцяці яму неабходна разумець і кантраляваць свае перажыванні, рэгуляваць паводзіны, адэкватна выражаць свае пачуцці. Няма "дрэнных" эмоцый. Яны значальна закладзены ў кожным, жадае таго чалавек ці нет, будзь то гнеў, рэўнасць, страх, пагарда. Шырокі спектар метадаў і формаў сацыякультурнай дзейнасці дае магчымасць дзіцяці зразумець і прыняць гэтыя станы, замест таго, каб хаваць іх у сваёй псіхіцы, як непатрэбныя.

5. Сацыякультурная дзейнасць грунтуецца на прынцыпе культурасаабразнасці выхавання, што ў сваю чаргу спрыяльна адбіваецца на фармаванні нацыянальнай самасвядомасці асобы дзіцяці і спрыяе набыццю пачуцця абароненасці, умацненню ўпэўненасці з сваёй моцы, у самім сабе. Усе гэта ў далейшым дапамагае фармаванню і развіццю ўстойлівага ядра асобы.

6. І, напрыканцы, цесная сувязь сацыякультурнай дзейнасці са зместам дзейнасці дзіцяці, яго сямейна-бытавымі ўмовамі і індывідуальнымі асаблівасцямі дазваляе ўсебакова вывучаць асобу дзіцяці, выяўляць і карэкціраваць прычыны неспрыяльнага эмацыянальнага развіцця.

Адзначаныя пазіцыі дазваляюць сцвярджаць, што ў сферы вольнага часу адбываецца не толькі развіццё асобасных якасцей дзіцяці, перадача жыццёвага вопыту, але і вырашаюцца шматлікія задачы яго эмацыянальнага выхавання.

Літаратура:

1. Бреслав Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве. М., «Педагогика», 1990. – 260 с.
2. Грыгаровіч Я.Д. Сацыякультурная дзейнасць: сутнасць, прынцыпы, функцыі // Социально-педагогическая работа. – 2001. – № 6. – С. 15 – 26.
3. Костина Л.М. Игровая терапия с тревожными детьми. – СПб.: Речь, 2001. – 160 с.
4. Неменский Б.М. Дидактика глазами художника.// Педагогика. – 1996. – № 3. С. 21
5. Орехова О.А. Цветовая диагностика эмоций ребенка. – СПб.: Речь, 2002. – 112 с.

© Л. Я. Катлярская, 2003

НЕКАТОРЫЯ ЯКАСНЫЯ ХАРАКТАРЫСТЫКІ ФОНАВАЙ ПРАСТОРЫ АРНАМЕНТЫКІ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА КАСЦЮМА

Для глыбокага разумення прыгажосці і выразнасці твора арнаментальнага мастацтва, беларускага народнага касцюма, неабходнай умовай з'яўляецца аналіз якасных характарыстык фонавай прасторы і ролі яе ў агульнай кампазіцыі дэкору. У даследаваннях, прысвечаных гэтаму пытанню, гаворыцца аб тым, што арнамент не мае асабістай выяўленчай прасторы. У прыватнасці Ю.Я. Герчук азначае арнамент як "сістэму мастацкіх матываў, выяўленчых ці абстрактных, якая надае архітэктанічны парадак рэальнай паверхні прадмета, не патрабуе ад гледача ўключэння ў іншае прасторавае, часавае ці духоўнае асяроддзе – у свет выявы" [1, с. 31]. Але ў далейшым ён удакладняе: "Калі ў склад узора ўключаны рыбы, значыць фон яго, незалежна ад фактуры і колеру, у вядомым сэнсе прадстаўляе ваду. Птушкі з распластанымі крыламі, нават выцягнутыя ў ідэальна-рытмічны арнаментальны рад, усе ж такі ляцяць у паветры. Гэта значыць, што выяўленчы арнамент ніколі не бывае цалкам "чыстым". Ён абавязкова стварае некаторае напружанне, супрацьстаянне паміж плоскасцю, якую арганізуе, і тым асяроддзем, якое ўласціва складаючым узор натурным матывам. Аднак гэта асяроддзе прадстае ў арнаменце істотна дэфармаваным, разарваным. Прасторавыя элементы арнамента строга падпарадкаваны законам яго агульнай плоскаснай структуры, іх рэальныя сувязі (напрыклад, сувязь галінкі з лісцем і кветкай) захоўваюцца толькі ў той ступені, у якой яны могуць быць уведзены ў сістэму больш моцных тут абстрактна-рытмічных суадносін" [1, с. 58]. Такім чынам, прастора ў арнаменце хоць і менш, чым у іншых відах мастацтваў, адрозніваецца ад прадметнай, усе ж такі валодае самастойнасцю.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ